

TÜRK DÜĞÜNLERİNDE "SAÇI" GELENEĞİ, BUNA BAĞLI RİTLER- PRATİKLER

Bir toplulukta kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen kanunlar bir yerde yetersiz ve ihtiyaca cevap veremeyecek durumda olabiliyor. Bu durumda karşımıza örf, adet ve gelenekler çıkıyor. İşte bu geleneklerden biri de düğün adet ve gelenekleridir.

Biz bu yazımızda, bu geleneklerin bir halkasını teşkil eden gelin göçürme anındaki ritler, pratikler ve 'saçı'dan söz edeceğiz.

Başlangıçtan bu yana, Türk toplulukları farklı coğrafyalarda yaşamalarına; değişik siyasal, sosyal ve kültürel değişimlerle karşı karşıya bulunmalarına rağmen özellikle aile müessesesi hakkındaki duygu ve düşüncelerini pek değiştirmemişlerdir.

Bu geleneklerin bir halkasını teşkil eden "saçı", Şamanist ve Müslüman Türklerin evlenme törenlerinde değişik pratikler halinde karşımıza çıkmaktadır. Abdülkadir İNAN, "saçı (libation)"nın, topluluğun her devirde ürettiği en önemli ürünlerden olduğunu; avcılık devrinde süt, kımız ve hayvanın yağından; çiftçilik devrinde darı, buğday, pirinç ve çeşitli meyvelerden meydana geldiğini belirtmektedir (1).

Şamanist inancıya göre, bütün kainat insanlara faydalı ve zararlı (iyi ve kötü) ruhlarla doludur. Onların, hayat ve tabiatta oynadıkları rolün önemi, Beltirler'in şu duasından kolaylıkla anlaşılıyor:

“.....
.....

..... Ey, bizzat yaratıcı olan sizler! Bizi bütün tehlikelerden kurtarın Tabak biçimindeki yüzlerimizin ter içinde kalmasına ve düğme biçimindeki yüreklerimizin titremesine müsaade etmeyin. Ey, başımızın koruyucusu olanlar, Ey yiyeceğimizi bize bahşedenler! Çadırımızın medhalinden ışık huzmelerini siz sızdırırsınız ve çadırın duman deliğinden güneşi bize siz gösterirsiniz"(2).

Biz, önce değişik bölgelerdeki Türk toplulukları arasında çeşitli sebeplere bağlı olarak uygulanan "saçı" geleneklerinden bahsetmek istiyoruz.

Yakut Türklerinde, bir delikanlı evlenmeye karar verince, kendi soyuna mensup gençleri bir araya getirir, büyüklerin huzurunda "Kam ayini" düzenler, akma gidecek atların bağlandığı kazıkların dibine tulumlar dolusu kımız koydurur ve Kam da bu kımızları, atların koruyucusu olan ıtıq (ıdıq) ruhuna "saçı" eder(3). Ayrıca Yakutlar, ilkbaharda yaptıkları "saçı" bayramına "ısıah", sonbaharda yaptıkları

Dr. Hasan KOKSAL

*Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Öğretim Görevlisi*

"saçı" bayramına "abası ısığa "kötü ruhlara saç" adını vermişler ve 9'ar gün süren bu bayramlarda hazırladıkları kımız ve kurbanları "saçı (libation)" etmişlerdir(4).

Altaylılar, "yayık kaldırma (yayık çıkarar)" denilen merasimde Yayık (vasıtacı ruh) adı verilen ruha lütuf ve bağış temennisiyle, ilkbaharda davaların ve kırsakların ilk sağılan sütlerini bulgurla karıştırıp lapa (potka) yapar ve "saçı (libation)" saçarlar(5).

Bazen Şaman ayinleri "Aruu Körmesler (evin ve ailenin koruyucusu)"in tasvirlerine rakı ve şarap serpmekle başlamakta ve bu merasimler bizzat Şaman veya hut ev sahibi tarafından yapılmaktadır(6).

Altaylılarda "tös-töz", Yakutlarda "tangara" Uranhalarda "eren", Moğol-Buretlerde "ongon" adı verilen putlar-fetişler, keçeden, paçavradan, kayın ağacı kabuğundan yapıldığı gibi, hayvan derilerinden de yapılmakta; av, sefer gibi Önemli bir işe çıkarken bunlara "saçı" saçılmaktadır(T).

Alp Arslan, kızının Halife ile nikahının kıyılmasından sonra, iki yanındaki iki tabaktan kendi eliyle saçılar saçmıştır(8). Kaşgarlı da, bugün devam eden 'saçı'nın Türklerde her devirde yaygın bir adet olduğunu, gelin ile güveyin başlarına para saçılması işinin özel bir yerde toplanılarak yapıldığını divanında belirtiyor (9).

Halife al-Muktedir tarafından 921'de Bulgar Hanı'na gönderilen elçi, Han'ın huzuruna girdiğinde Han'ın adamları, gümüş paralar saçarlar. Mütenebbi divanındaki bir beyit "saçı" adetinın Araplarda da bulunduğunu göstermektedir. (A. Z. Velidi Togan, İbn Fadlan's Risbericht, metin 20; Exs. s, 159) (10),

Bu örneklerden anlaşılıyor ki "saçı (libation)", bir dini terim olarak bütün Türk boylarında ortaktır. Hatta ruhlara "saçı yapma" dini telakkilerin muayyen bir safhasında bütün dünya kavimlerinde görülmüş cihanşümül bir âdettir.

Erzurum ve çevresinde gelinin gerek kendi hazırladığı, gerekse hediye olarak verilen bütün çeyizi, düğün zamanı iplere asılır. Kız akrabaları çeyizi görmeye gelirken hediye getirmek zorundadır. Buna "saçı" denir(11). İstanbul düğünlerinde de gelin şehir dışına gidecekse davetliler saçılarını, çeyiz oğlan evine gidinceye kadarki zaman içinde getirirler(12).

Günümüzde, İslam Hukukçuları'nın karşı çıktıkları "saçı" geleneği, ayrı bir aileye mensup olan kızın, getirildiği ailede şansının tutması, kısmetinin açılması ve beklediklerine kavuşması için yapılan bir nevi "kansız kurban" ayinidir.

Gelinin, baba evinden alınmasından müstakbel kocasının evine getirilmesine kadar uygulanan değişik ritler ve pratikler vardır. Şimdi bu uygulamalardan bazalarına temas edelim:

Önceleri gelin almaya güvey gitmezdi, bugün gelini almaya güvey de gitmektedir. Mekanın durumuna göre gelin; yaya, at, çevge (özel hazırlanmış kapalı araba), tahtrevan veya taksi ile güveyin evine göçürülüyor. Bu göçürme durumunda gelinin yüzünün duvakla örtülmesi, onu dış etkilere, özellikle kötü nazara karşı koruma amacına yöneliktir. Hatta kıyılan nikahta da ritüel özellik apaçaktır. Nikah kıyma işlemi Anadolu' da bazı bölgelerde gelin evden çıkarken, bazı bölgelerde de gelin, güvey evine girdikten sonra yapılır(13). Her iki halde de, tarafların temsilcileri ve şahitlerinden başka kimse burada bulunamaz. Bu işlem, evliliği teyit eden dini rittir. Güveyin bağlanmaması, yani büyülenmemesi için nikah kıymında kötü niyetli kişilerin, grubun arasına girmemesine dikkat etmek gerekir. Zira, kıskançlık ve düşmanlık gibi sebeplerle güveye büyü yapılabilir(14).

Özbeklerde İmam, nikah kıymadan önce gelin ve güveyin ebeveynlerine mihr-i malının tamam olup olmadığını sorar. Olumlu cevap aldıktan sonra güveyin üzerine darı serpilir ve iğne iplikle güveyin üzerindeki elbisesi çeşitli yerlerinden dikilir. Bu merasim sırasında:

-Ser bereke bolgin, bay badevlet bolgin, balaçakalaringning arzusın körgin... (Başına bereket olsun, zengin ve devletli ol, çoluk çocuklarının arzularını gör) diye dua ederler(15).

Türk topluluklarında gelinin babanın evinden alınışından gerdek anına kadarki süre içinde değişik saçılar dağıtılmaktadır. Bu pratiklerde amaç, gelin ve güveyin birleşmesine engel olabilecek iyeler/cinler/arvaklar için bir tedbir almaktır(16). Böylece saçıyı saçanlar, kazayı-belayı defettiklerine inandıkları gibi, saçıdan nasibini alanlar da bunun kendilerine uğur ve bereket getireceği inancıyla onu uzun süre saklarlar.

Şimdi bu saçı maddelerine bir göz atalım:

Kırgız-Kazaklar'da kurt (kurutulmuş peynir) ufak çörek ve gümüş para, kımız (atın kuyruk ve yelelerine) (17), Kuman-Kıpçaklarda (para) (18), Kerkük yöresinde (para, şeker, lokum, ceviz, y. badem, kuru üzüm) (19), Azerbaycan'da [noğul (şeker), sikke (para)] (20), Makedonya'da (buğday, arpa, leblebi, para (21), Dobruca'da (kuru yemiş, para, yağda kızartılmış lokma) (22), Erzurum'da (çerez, para, elma) (23), Erzincan'da (yemiş, para, elma) (24), Kemaliye'de (elma, buğday, para) (25),

Ağrı'da (çerez, elma) (26), Tunceli, Bingöl çevresinde (kuru üzüm, şeker, elma) (27), Sivas'ta (çerez, para) (28), Niğde'de (kuru üzüm, buğday, şeker) (29), Boyabat'ta (keşkeş) (30) gibi maddeler doğrudan gelinin başından aşağı saçıldığı gibi, düğüne katılan halk üzerine de saçılır.

Düğün alayı gelini almaya giderken birtakım engellerle karşılaşılır. Bu durumda, veren taraf alan tarafı daima kiskanır. Nitekim, Gaziantep yöresinde kız köyünün delikanlıları, dünürcü başına (toy başına) elinde tuttuğu yumurtayı göstererek, "ya baç ödeyin ya da yumurtayı vurun" derler. Dünürcü başının yumurtayı kırması uğursuzluk getireceği veya kız ve oğlanın bağlanacağı inancıyla baç parası ödenir ve yumurta alınır. Bu yumurta geline verilir ve "gelin döllü olsun!" diye bağırlır (31).

Aynı pratiğin bir benzerini Giresun'un köylerinde görüyoruz. "Ağartma" adı verilen bir ağacın dalına yaldızlı yumurta asılır. Güvey köyünden gelen delikanlılar yumurtaya nişan alırlar. Her delikanlının beş fişek atmaya hakkı vardır. Yumurtayı kimse vuramadığı takdirde kız verilmez. Bu durumda, kız babasının yaptığı masrafları, erkek tarafı dünürleri karşılarlar ve kızı alırlar. "Ağartma"yı vuran olursa hiç bir şey ödenmeden kızı alabilirler (32).

Gelin, baba evinden çıkarılırken kapı tutularak veya düğün alayının önü kesilerek bahşiş alınması, çok yaygın bir pratiktir. Artvin ve Erzurum yöresinde gelin alayının önünde güreş tutulur ve bahşiş alınır. Buna "Koç parası" denir.

Düğün alayının gelini almaya gittiği yoldan dönüşü, uğursuzluk sayılır. Bu sebeple değişik yol güzergahı izlenir. Nogay Türkleri'nde daha önceden tespit edilen bir yerde gelin kafilesini damat kafilesi karşılar. Güvey atı veya arabası, gelin arabasının çevresinde üç tur atar. Güveye "tokız" adı verilen dokuz parça eşyadan meydana gelen hediye verilir. Bu hediye güveyin atına veya arabasına takılır (33). Çıldır ve çevresinde de gelin götürülürken "papak atlıları" adı verilen bir yarış yapılır. İlk üç dereceye girenlere hediyeler verilir ki bu da bir çeşit "saçı" dır (34).

Kerkük yöresinde, gelin ata bindirilirken ilk çocuğu erkek olsun diye terkesine bir erkek çocuk bindirilir(35). Türkmenistan'da gelinin kucağına erkek çocuk verilir veya kaynana yorgan içine yatırılarak gelinin önüne koyuluyor; böylece gelinin, kaynanası gibi erkek doğuracağı inancı besleniyor (36). Anadolu'nun bazı yörelerinde de benzer ritü görüyoruz. Mesela gelin eve girerken kucağına erkek

çocuk verildiği gibi, gelin için hazırlanmış yatakta erkek çocuk üç defa yuvarlandırılıyor (37).

Gelin götürülürken uygulanan eski pratiklerden biri de gelinin bindiği atın önüne, bazen bir koç getirilmesidir. Gelin, attan eğilerek koçu bir eliyle atın terkesine kadar kaldırdığı takdirde koç gelinin, kaldıramazsa koç sahibine bahşiş vermeye mecbur olur (38).

Gelin alayının önüne ip germe veya herhangi bir engel kurma gibi pratikleri de göz önüne aldığımızda, kız alıp vermelerde taraflar arasında sembolik bir savaşın yapıldığı söylemek pek de yanlış olmaz kanısındayız. Bu durum, eski Türk topluluklarındaki "kız kaçırma ve yağma suretiyle evlilik"e meşruluk veren savaşları aklımıza getiriyor (39).

Kocacık'ta (Makedonya) gelin, odasına götürülürken, önüne koyulan küçük bir ibrikteki suyu, işi rast gitsin diye sağ ayağı ile döktürürler. Arkasından, koyun gibi yumuşak huylu olsun diye bir koltuğuna ekmek, diğer koltuğuna iş sever olsun diye süpürge verirler. Sokaklarda gezmesin, evinin kadını olsun, aklını başına toplasın diye başını bacanın kıtına vurdururlar. Güveye de üzerine düşen maddi ve manevi görevlerini tam yapсын diye Kur'an verirler (40).

Dobruca'da ihtiyar bir kadın, canlı beyaz renkli bir tavuğu, başını bir kanadının altına sokarak, gelinin başında üç kere dolandırır. Buna "kakma" denir. Bununla gelinin etrafını sardığı vehmedilen kötü ruhlar, cin ve periler kovulmuş, eve uğursuzluk getirmesin diye kapıdan içeri bırakılmamıştır(41).

Türkistan'da gelin, oğlan evinin önüne getirilince bir kabın içinde yakılan ateşin közleri ikiye bölünür, gelin arasından geçer. Böylece gelinin günahlarının ve kötü huylarının yok olacağına inanılır. Gelin, duvağı ile otururken yanındaki iki kadın beraberlerinde getirdikleri ayna ve tarağı gelinin elbisesinin üzerine koyarlar. Aynanın, gelinin bahtını açık tutacağı, temizlik simgesi tarağın da ruhunu temiz tutacağı inancı vardır. Ayrıca gelinin yanındaki bir kadının "gayçı" diye adlandırılan bir makas açıp kapaması, her türlü kötülüğün kesilerek gelinden uzaklaşacağı inancı hakimdir(42).

Hafik ve çevresinde, gelin eşikten içeri adımını atarken önüne ateş serpilir ve dış kapının eşığıne de çivi çakılır(43). İnsanların ateşi kutsal saydıkları dönemlerden kalan bu ritte, ateşin insanları birçok kötülüklerden koruyacağı, günahlarından arındıracağı inancı yatmaktadır (44).

Boyabat ve çevresinde, gelin evden çıkarılırken kız tarafı, kızın sağdıcına kül, çivi, ekmek, oklava ve çanak veriyor. Kül, ocağın devamlılığını; çivi, oğlanın evine çakıldığında gelinin eve bağlanmasını; ekmek, bereketin geleceğini, oklava, çanağa vuruldukça gelinin ağlamaklı halinin gizleneceğini sağlamaktadır. Bu çivi çakma ritmi Kerkük yöresi düğünlerinde de görüyoruz(45).

Gelinin kötü huylarından arınması, evine bağlı bir kadın olması ve bereketi getirmesi için de değişik ritler uygulanmaktadır:

Çorum ve çevresinde, gelin kocasının evine yaklaşırken evin damına çıkan bir şahıs elindeki çömleği yere atar ve parçalar, diğer bir şahıs bir yumurtayı evin kapısına vurur ve kırar(46). Diyarbakır ve çevresinde gelinin eline verilen su testisinin ve bir yumurtanın kırılması, un dolu küpe elinin bastırılması istenir(47). Niğde yöresinde gelin, evin eşğine konan koyun postu, sacayak, halat üzerinden atlar ve elindeki yağı kapının üst pervazına sürer. Daha sonra geri dönüp yerdekileri alır(48). Burdur, Artvin, Afyon ve Sarız bölgesinde gelinin ayakları önünde kurban kesilir. Gelin kesilen bu kurban kani üzerinden atlayarak eve girer(49). Bazen gelin bu kurban kanına sağ başparmağını bulayarak alınına sürer. Bayburt'ta gelin eşikten içeri girerken ayağının altına koyulan cam bardağı kırar. Gelinin başında ekmek doğranır ve bu ekmek kırıntıları köpeklere yedirilir. Böylece gelin haramdan uzaklaştırılmış, helal kazanca yöneltilmiş olur(50).

Sarıkeçili Yörüklerinde, geline, kapıya yağ sürdürülür, tabak, çanak kırılır ve kuzu postu çığnettirilir(51). Erzurum ve Erzincan yörelerinde, kız evinden çalınan bardak veya tabak gelinin ayakları altına koyulur ve kırılır. Daha sonra mutfağa götürülür ve tandır başı dolaştırılır(52), Çubuk ve köyleri çevresinde içinde su ve para bulunan testi ile, kuru yemiş bulunan bir mendil güvey tarafından gelinin arabasının önüne atılır. Ayrıca hemen orada kayınpeder ve kayıncı güreşirler. Kayınpeder güreşi kaybeder. Böylece kadının evde sözü. geçeceğine inanılır(53). Sivas ve çevresinde gelin attan inip kapıya yaklaşırken, "ayakları yansın da evinden dışarı çıkmasın" diye dışarıya bir kızgın demir atarlar. Sonra geline bir ağaç kaşık kırırırlar. Gelin eşikten girerken üst eşige tatlılık, geçimlilik getirsin diye bal ve yağ sürdürülür. Bu arada cuma günü düğün evine dikilen bayrak indirilir. Bayrağın sığına takılı olan soğanı kim alırsa güvey ona "acığımızı aldı" diye bahşış verir(54). Eskişehir'in bazı köylerinde, gelin sundurmaya çıkarılırken kolunun birinin altına Kur'an, diğerine de ekmek

koyarlar. "Koltuk ekmeği" veya "Gelin ekmeği" denilen o ekmek, daha sonra dişi ağrımazın diye herkese dağıtılır. Ayrıca gelin, odasına çıkmadan önce üç kere evin kapısını yalar. Sonra bir kaşığı alıp arkaya fırlatır. Kaşığın açık veya kapalı düşmesine göre yorumda bulunur. Kaşık, kapalı düşmüşse, gelin eve kapanacak, açık düşmüşse gelinin nasibi açık olacaktır. O gün oruçlu olan gelinin ağzına sokulup çıkarılan şeker, konuşamayan çocuklara yedirilir(55). Erzurum ve Erzincan çevresinde gelin, güvey evinin önüne getirilince damda sağdıcıyla bekleyen güvey, birkaç parçaya bölünmüş, fakat parçalara ayrılmamış bir elmayı gelinin başına nişanlar. Elma gelinin başına değer ve parçalanırsa uğur sayılır. Zira gelin kocasından korkar ve ona itaatkar olur, sözünden çıkmaz(56). Bu elma motifi Kerkük ve Azerbaycan yörelerinde de yaygındır. Bazen elmanın yerini portakal aldığı da olur(57). Yıldızeli'nin köylerinde güveyi evine giren gelini, halaya tutarlar ve ortası delinmiş bir yufka ekmeğini gelinin kafasına geçirirler. Bu durumuyla halayda üç defa devir yapan gelinin boynundan ekmeği alırlar. Bu ekmeği orada bulunan evlenme çağına gelmiş kızlar "bize de nasip çıksın" diyerek yerler(58). Benzer gelenek, Zira ve çevresinde de görülmektedir: Gelin, güvey evine geldiği zaman kayıncı ile beraber halka şeklinde ekmeklerin takıldığı oklavanın ucundan tutar ve oynarlar. Bir süre oynadıktan sonra ekmekler orada bulunan bekarlara dağıtılır. Bu ekmeklerden yiyeceklerin kısmetlerinin açılacağına inanırlar. Ayrıca bekar kızlar, gelinin eteğine isimlerini yazar, gelinin saçları arasına süpürge çöpleri koyar ve düğümlemiş bir gelin telinin düğümünü geline çözdürürler. Bunlar evlenmemiş kızların(59) kısmetlerinin açılması için uyguladıkları liflerdir. Gerde'de güvey evine gelen geline ekmek kırılır(60). Nimete dönük ritlerin temelinde bereket, kısmet ve zürriyet temini saklıdır.

Kastamonu ve çevresinde, gelinin, güvey evine gelişinde, gelinin kayıncıdan bacakları arasından geçmesi ve gelinin alınmaya gidildiğinde kayıncıdan elini öpmeye gelen gelinin başını kendi eteğinin altına sıkıştırıp bırakması, ilginç birer ritir(61). Burada gelinin kayıncıya itaat etmesi, tabi olması inançları yatmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz ritler ve pratikler bölgeler arasında yakın benzerlik arz etmektedir(62).

Kars yöresinde "saçı" geleneği, "şah bezeme" adı verilen değişik bir uygulama olarak yaşamaktadır. 65-70 uzunluğundaki bir sopaya ağaç görünümü verecek şekilde yedi ya da dokuz dal çakılır. Her bir dala üçer adet meyve ve şeker parçası asılır. Bu masraflar sağdıcılarca karşılanır. "Şah

bezeme" hem gelin hem de güvey taraflarınca ayrı ayrı hazırlanır. "Kız şahı" güvey tarafından gelenlere sunulur. Dünürler, bu şah üzerindeki yiyecekleri yerken çevrede bulunanlara bahşış dağıtırlar. "Oğlan şahı", gerdekten önce, oğlan sağdıçının evinden alınır ve gerdek odasına götürülür. Sağdıca hem güvey evi armağan verir, hem de gelin kendi el emeği ürünlerden armağan verir. "Oğlan şahı" üzerinde üç mum yakılarak bırakılır(63).

Nevşehir ve yöresinde "Şah bezeme" ritinin bir benzeri, "Nahl" hazırlamadır(64). Şu farklı "Nahl"ın dalları üzerine yiyecek maddeleri konulmayıp çeşitli meyve taklitleri, renkli kağıt ve kumaşlarla süslenmiştir.

Her folklor ürünü, muayyen bir zaman ve mekan dahilinde, hayat şartları muayyen bir halk zümresinin psikososyal bir davranışından ibarettir. Bu davranış, başlangıçta belli bir objeyi hedef seçtiği halde, zamanla fonksiyonel manasını kaybetmiş ve gelenekleşerek halk hafıza ve alışkanlıklarında yaşamaya devam etmiştir,

Türk dünyasında yakın benzerlik arz eden geleneklerin menşeinin eski devirlerdeki Şamanizm inancının birer kalıntıları olduğu tartışma kabul etmeyen bir gerçektir. Yapılan bütün bu rit ve kişiye

"Darısı başınıza" diye karşılık veririz. Bu temenni ve pratikler; uğur, bereket ve mutluluk beklentileri içindir. Sevinçli bir anımızı kutlayan karşımızdaki dua, Şamanizm panteonundaki tanrılara yapılan saçı (libation) merasimi ile yakından ilgilidir(65). Bazen şaka olarak, başımızın etrafında çevirip birine verdiğimiz para davranışı da Şaman inancında önemli bir ayin bakiyesidir(66).

İnsan topluluğu, teknolojinin hiçbir zaman tamamen boyunduruğu altına girmemiş, sosyal değişmelere tabi olarak örf, adet ve geleneklerini büyük oranda terk etmemiştir. Başka bir deyişle sosyal gelişmeler, sosyal değişmeler gibi kısa bir zaman içinde meydana gelmediği için, söz konusu topluluk bu değerlerin büyük bir bölümünü muhafaza edebilmiştir.

Hem ilkel, hem de medeni topluluklarda gördüğümüz, evlenme anındaki ritlerin tek amacı, eşleri kötü ruhlara karşı korumak ve mutluluk temin etmektir.

Son zamanlarda hızlı kentleşme ile birlikte bu sözüne ettiğimiz geleneklerin zayıfladığına şahit oluyoruz. Bu kültürel değerlerimizin gelecek kuşaklara aktarılması için, Türküm diyen herkese büyük görevler düşmektedir.

DİPNOTLAR

1. **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1954, s. 167.
2. Sadettin BULUÇ. "Şamanizm III", **Türk Amacı**, 1 Eylül 1942, Sayı.3 s.130.
3. A.İNAN, **Makaleler ve İncelemeler I**. Ankara 1968, s.344-345.
4. A.İNAN. **Şamanizm**, s. 102.
5. A. İNAN, **Makaleler**, s.415.
6. A.İNAN, **Makaleler**, s.43Ö.
7. A.İNAN, **Şamanizm**, s.42.
8. Mehmet Altay KÖYMEN, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, Cilt III, Ankara 1992, s308
9. Mehmet Altay KÖYMEN, a.g.e., s.309.
10. A.İNAN, **Şamanizm**, s. 100.
- 11: Fikret TÜRKMEN. "Erzurum'da Dügün Gelenekleri"
Palandöken (Erzurum Kültür ve Dayanışma Vakfı
Yayın Organı). Mart 1988, Sayı: 1, s.24. 12 **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakti Yayını, 12 Mart 1944, s.108-110.
13. Geniş bilgi için bakınız: Hamit ÇİNE "Eski Dügünler", **Burdur'dan Damlalar**, Folklor (Halkbilim), Uyan Matbaası, İzmir 1989. s.44; Zafer İlbars, 'Ispatrn Köyünde Evlenme Adetleri ve Değişmeler", G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Der. 1988, C.4 S.1, s.216; Şeref BOYRAZ, "Tat Köyü ve Çevresinin Dügün Adetlerini" Erciyes Mayıs 1991, Yıl 14, S. 161, s.30; Adnan İNCE, "Avanosta Eski Dügünler", Erciyes Yöresi I. Folklor Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu, 3-8 Mayıs 1990. Erciyes Ü. Yay., No. 14, s.290; Nermin ERTENTUĞ, "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri III", **Antropoloji Dergisi**, DTCF. Yayını 1971-1972, S.6, S.1 I: M. Emine CİNGÖZ. "Şükranlı'da (Eskişehir) Evlenme Adetleri". **Türk Halk Kültüründen Derlemeler**, K.B. Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1992,s. 12; Seyhan AKSOY, **Rize Yöresi Halk Edebiyatı ve Folkloru**, E.Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bitirme Tezi, İzmir 1991, s.290; Deniz DURAN, **Ayvalık Yöresi Folkloru ve Halk Edebiyatı** E.Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bitirme Tezi, İzmir 1993, s.42; Dilek SAĞIN. **Aydın İli Çine İlçesi Folklor ve Halk Edebiyatı**, E.Ü. Ed Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bitirme Tezi, İzmir 1993, s. 134; Reyhan YAŞAR, **Ovacık (Çankırı) Yöresi Folklor ve Halk Edebiyatı Örnekleri**, E.Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bitirme Tezi. İzmir 1993, s. 94.
14. Osman İLKER. **Aşağı Maden ve Aşağı Madenliler** (Artvin), Ankara 1992, C 1, s.274; (Nikah anında bir kilidi kilitlemek, bir bıçağın ağzını yummak, bir ipliği düğümlmek gibi hareketler yaparak "Ben Ahmet'i böyle bağladım" demekle güveye bağlanmış olur. Çözerken de "Ben Ahmet'i böyle açıyorum" demek yeterlidir. İktidarsız erkeklerin mutlaka bağlı olduklarına inandıkları ve çeşitli muskacılara para kapırdıkları bir gerçektir)
15. Abdulkadir İNAN. "Özbeklerde Köy Dügünü". **Gökbörü**, Ankara 1942, sayı: 1, s. 18
16. Yaşar KALAFAT , "Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri". Ankara, 1990 s.96.
17. Abdulkadir A.İNAN, "Kırgız-Kazak Dügünleri 11", **Gökbörü**. Ankara 1942, sayı 3 s.17.
18. Mustafa SAFRAN, "Yaşadıkları Sahalarda Yazılan Lüğatlere Göre Kuman-Kıpçaklarda Siyasi, İktisadi ve Kültürel Yaşayış", **Türk** 1993, s.51.
19. Suphi SAATÇI, "Kerkük Dügün Geleneği' III. **Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara 1987, s.319-328.
20. H. Ali SADRULEŞRAFI, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Elemanı.
21. Tatyana Zeliz Kalıcan, "Ustrumca ve Radoviş Yöresindeki Türk ile Makedon Dügünlerinin Temel Özellikleri", **IV, Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, Ankara 1992, s. 17
22. Müstecib ÜLKÜSAL, **Dobruca ve Türkler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayını: 64, Ankara 1987, s. 108
23. Fikret TÜRKMEN, a.g.m...
- 24 **Cumhuriyet'in 50. Yılında İl Yılığ 1973**, s.94.
25. Hamit Zübeyr KOŞAY, **Türkiye'de Türk Dügünleri Üzerine Mukayeseli Bir Malzeme**, Maarif Mat. , Ankara 1944, s.5.
26. Bahaeddin ÖGEL - Hakkı Dursun YILDIZ - Fahrettin KIRZIOĞLU - Mehmet ERÖZ - Bayram KODAMAN -M. Abdülhaluk ÇAY, **Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu**. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Y. 56, Ankara 1985, s.124.
27. a.g.e., s.124.
28. Şeref BOYRAZ, a.g.m., s.30.
29. Ali İhsan KOLCU, "Niğde Kayırlı Kasabası Evlenme Adetleri", **Türk Halk Kültüründen Derlemeler** 1992, K.B. Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Gn. Müd. Y. 170, s.134.
30. Bekir BAŞOĞLU, "Boyabat ve Çevresi Dügünleri" Sivas Folkloru, aralık 1976, sayı:47, s.17
31. Uğurok BARLAS, "Gaziantep Kent Kültürünün Oluşmasında Fırat Yöresi Türkmen Oymaklarının Etkisi" **Fırat Havzası U. Folklor ve Etnografya Sem, Bildiri**, Elazığ 1987 s.44.
32. Nermin ERDENTUĞ, a.g.m. ,s.5.
33. Mehmet Ali EKREM. "Nogay Türkleri'nde Kız isteme. Söz Kesme ve Dügün Gelenekleri", **4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, Cilt 4, Ankara 1992 s.91-95.
34. Ramazan KORKMAZ, "Çıldır Folklor ve Etnografyası", A.Ü. Edebiyat Fakültesi Mezuniyet tezi, Erzurum 1985.
35. Suphi SAATÇI, a.g.m,
36. Mevlüt ÖZHAN, "Türkmendenistan'daki Dügünlerde İnançla ilgili Bazı Uygulamalar ve Türkiye'dekilerle Benzerlikleri". **Türk Dünyası**, Eylül 1993, Cilt' 1 Sayı: 4, s.34.
37. Şeref BOYRAZ, a.g.m.; Hamit ÇİNE, a.g.m.; Ferit DEDEBAŞ, "Çorum'un Köy Dügünü" Çorumlu, 1941, yıl: 4, sayı: 29. s.907; **Bütün Yönleriyle İlçemiz Çivril**. Çivril Kaymakamlığı 1987, s.62; Yaşar AKSOY, **Yaren**

- Diyarı Bizim Çankırı, Doğu Mat. Ankara 1988, s.79. Köksal GEDİK, "Bayburt'a Ait Örf ve Adetler". Türk Folkloru, Nisan 1984, yıl: 5, sayı: 87, s.27.
38. Ali KEMALİ, Erzincan Resimli Ay Mat, , 1932, s.279; Halis CİNOĞLU, "Erbaa'nın Zığdı Kasabasında Düğün Gelenekleri", Sivas Folkloru Eylül 1976, sayı:44, s. 13.; Nermin ERDENTUĞ, a.g.m, s.5; Uğuroğlu BARLAS. a.g.m. s.44.
39. Nermin ERDENTUĞ, a.g.m, s.4.
40. Numan KARTAL, "Kocacık (Makedonya)'ta Düğün Gelenekleri ve Anadolu'daki İzleri". III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara 1987, ş.216.
41. Müstecip ÜLKÜSAL, a.g.e., s. 108.
42. Mevlüt ÖZHAN, a.g.m.
43. Cafer AŞİTEPE, "Hafik'in Hacıali Köyünde Düğün Adetleri" Sivas Folkloru, Temmuz 1974, sayı: 18, s.14.
44. Bekir BAŞOĞLU, a.g.m.; İsmail Hakkı ACAR "Düñtür Gitme ve Gelin Getirme Üzerine Çeşitli İnanışlar ", Sivas folkloru, Şubat 1974, sayı: 13, s.5.
45. Suphi SAATÇİ, a.g.m.
46. Ferit DEDEBAŞ. "Çorum'un Köy Düğünü", Çorumlu, 1941, Yıl: 4, sayı:29, s.906; Mustafa ÖNEY - Yunus Avcı - Mehmet Koyan, Bütün yönleriyle yeşil Çubuk, 1988,s,221.
47. Nevin AKKAYA, "Diyarbakır ve Balıkesir İllerimizde Evlenme Törenlerinin Karşılaştırılması", Erciyes, 1988, yıl: II, Sayı: 130, s. 17
48. Ali İhsan KOLCU, a.g.m.
49. İsa KAYACAN, Burdur Hatırlamaları, Ankara 1991. s.3; Şaban SÖZBİLİCİ "Sarız Bölgesi Adet Gelenek ve Anonim Edebiyatı I", Erciyes, Haziran 1989, Yıl: 12, sayı: 138, s.25; Mevlüt ÜYÜMEZ. "Dişlide Düğün" Beldemiz (Afyon Belediyesi Bülteni), 1992, Yıl: 8, sayı: 27, s.32; Artvinliler Rehberi, Ljvane Ajans, İstanbul 1991, s.57.
50. Köksal GEDİK, a.g.m.
51. Pmar AYDEMİR, Sarıkeçili Yörüklerinin Halk Edebiyatı ve Folkloru, E. fi, Ed. Fak. T.D. vs Ed. Böl. Bitirme Tezi, İzmir 1992, s.48-49.
52. Fikret TÜRKMEN, a.g.m.; Abdurrahman KÜÇÜK "Erzincan ve Çevresindeki Halk İnanışlarına Toplu Bakış", III, Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara 1987, s.252.
53. Mustafa ÖNEY-Yunus AVCI-Mehmet KOYAN, Bütün Yönleriyle Yeşil Çubuk. 1988, s.221
54. Şeref BOYRAZ, a.g.m.
55. Meltem Emine CİNGÖZ. "Şükranlı'da (Eskişehir) Evlenme Adetleri", Türk Halk Kültüründen Derlemeler. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müd. Yay. Ankara 1992, s. 18.
56. Fikret TÜRKMEN, a.g.m.; Abdurrahman KÜÇÜK, a.g.m
57. Ümit TOKATLI, "Kerkük'te Evlenme Adetleri", Milli Folklor, Bahar 1994, Cilt: 3, Yıl: 6. sayı: 2], s.35.
58. Şeref BOYRAZ, a.g.m.
59. İsmail Hakkı ACAR, a.g.m.
60. Nermin ERDENTUĞ, a.g.m. s.8
61. Nermin ERDENTUĞ, a.g.e.
62. Nihan DEMİRASLAN, İzmir İli Urla İlçesi Balıkklova Köyü Folklor ve Halk Edebiyatı, E, Ü. Ed. Fak. T.D. ve Ed. Böl. Bit. Tezi, İzmir 1992, s.98; Osman İLKER, a.g.e. s.274; Ali Kemal, a.g.e., s.279; Uğuroğlu BARLAS, a.g.m. , s.45; Bütün Yönleriyle İlçemiz Çivril, a.g.e., s.62; Mustafa ENHOŞ, Akseki ve Aksekililer, İstanbul J974, s. 191; Sait UĞUR, İlçel Folkloru II, Ankara 1944, s. 18. Ömer ÇOLAKOĞLU, Türk Halk Bilimi ve Trakya Yöresinde Araştırmalar, 1984, 118; Sabri Özcan SAN, Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağzları, Kültür Bak Yay. 1212, Ankara 1990, s.98; Atilla Ş. ERTÜRK, Folklorumuz, Anadolu Folklor ve Turizm Demeği Yay. 2, s.l 1-17; Ali DEMİRTAŞ, İlçel İli Yakın Çevre İncelemeleri, Ankara 1988, s.64; Nizamettin ÖZBEK. Erzincan'dan Kemahtan, Ankara 1982. s. 116; Ragıp MEMİŞOĞLU, "Van Yöresinde Toy", Erciyes, Ağustos 1992, Yıl: 15, sayı: 176. s.27. Ülkü ÜNAL, "Ardanuç'ta Düğün Gelenekleri", Erciyes, Nisan 1992, Yıl: 15, Sayı: 172. s,31; Cumhur KILIÇOĞLU, Her Yönüyle Siirt, 1992.
63. A.Esat BOZYİĞİT, "Düğünlerimizde Bayrak Geleneği", III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kaldırma Geleneği", II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara 1987, s.65-81; Haydar ÇETİNKAYA, "Kars Yöresi Terekeme Köy Düğünlerinde Şah Bezeme ve Kaldırma Geleneği",H. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara 1982, s.92.
64. Adnan İNCE, "Nevşehir Yöresinde Nahl GeleDemeği ve Diğer Bazı İllerimizdeki Benzerleri", Fırat Havzası II Folklor ve Etnografya Sempozyumu, s. 145-151.
65. A.İNAN, Makaleler ve İncelemeler I, s. 191.
66. A.İNAN. a.g.e.